

CSEHY ZOLTÁN

A buszsofőr helye a Múzsák Szövetségének Alapszabályzatában

Balázs Imre József: *Fogak nyoma*

Balázs Imre József költészete bizonyos értelemben „biztonsági költészet”: megbízható, belakható és profi módra kiépített terek sokasága mindenemű extrémizmus vagy felesleges dekorativitás nélküli, egyéni, jellegzetes, korallszerűen építkező versvilág. A *Fogak nyoma* című terjedelmes kötet ezt a biztonságérzetet még jobban kiteljesíti (és pár szöveg révén meg is ismétli). A nyitóciklus (*Vidranyomok*) biztosítja a folyamatosságot a legutóbbi verskötet lendületével: a nonszensz főhős (egy vidra) ide is áttéved, igaz, nem elsősorban konkrét valóságosságában, sokkal inkább mint egy vágatlan film megvágandó képkockáinak szereplője: „Követik egymást a snitek. / komoly karakterszerepe a víznek”. Ez a filmszerűség a kötet egészén eluralkodik: mintha a lét apró kockákra bomlana, melyeket a szimultán létbevettség folytán képtelenség egységes történetté összedolgozni, hiszen maga a létezés is együttlétek sajátos konstellációja, melyből valóban nehéz kiszálaszni a vezérrövidítést. De mi mást is tehet a költő, próbálkozik, még akkor is, ha a szimultán sokféleségből fakadó elmesélhetetlenségről – mint esetünkben – határozott tudással is bír.

A fókuszálás ironikus módon modellálja a szenzációhajhász média gesztusrendszerét: „A TV-Shoptól átcsábul a néző, / a vidra leköröz pár fitnessbajnokot.” Épp ez a medializált szem teszi izgalmassá a kötet verseit: Balázs Imre József gyakorta a közönség igényeivel számolva gondolkodik, és épp ez a médiás alapállás kölcsönöz átlátszó, épp ezért izgalmas attitűdöt a tárgy kifejtéséhez. Ráadásul épp ebből fakadóan a tárgy sosem közvetlenül létező nyers valóságként válik a vers építőanyagává, hanem a maga stilizáltságában, ha kell emlék műveltében vagy épp abszurd felszámolásában („A vidrát az Animal Planet találta ki.”). A fikció-referencialitás viszony megfordítása épp ezért válhat potens szövegalkotó eljárássá a *Fogak nyoma* című kötet verseiben: nem az a kérdés, hogy miként betűzhető ki valamiféle valóságmozzanat a fikciós alaptermészetű szövegből, hanem hogy miként tehető fikcióvá maga a dokumentálható evidencia. Ez a mozgás számos meglepetést eredményez. A *vidranyomok* című vers a vidrafogak harapásnyomait „betűzi ki” (*Fogak nyoma*), s a testre írt fiktív sebek valójában valóságos haikukká transzformálódnak.

A valóságillúzió és a fikcióvalóság a számítógépes térbe robban bele (*Login: a vidra alkot vált*), s átváltozások sokaságát képes generálni, miközben klasszikus szövegek mentén halad: „vidrává lesz az ember, / lepkévé a báb, / és gólyává a kalifa.” A vidraság a folyamatos alkalmazkodókészség és a virtuóz átváltozóképeség antropomorfizálódó elegye lesz egy olyan világban, mely részint az irodalom szövegszimultán áradatával, részint szóra váltott anyagtalanságával azonos. A *Testté lett zápor* című vers ezt jól érzékelteti: maga a szöveg Németh Zoltán játékos vidravérének Mikszáthpoénjából indít („a vidrák nagyon szeretik az esernyőket, nem is csoda, vízi állatok”), és az eső szó szerinti radikális verbalizálásában teljeseedik ki: „nevek kavargtak fenn, a felhőkben, / és mind az ábécé betűivel kezdődtek.”

A *Találkozás a mélyben* ciklus versei az utazás témájából bontakoznak ki: a valós terek azonban itt is nyelvi tapasztalatként mutatják fel önmagukat, erre int már az első vers paratextusa is: *Liszabon, 1940*. Az álom, a nosztalgia és az utazáshoz köthető nagymetaforák szövevényes rendszere és játéka alakul ki és perszonalifikálódik személyes sorokká: „Anyád nem jól van. / Álmában tigris látogatja, / csíkokat talál a testén hajnalonta.” Az első idézett sorból is evidens lehet, hogy az utazás a bőröndbe kényszerített nyelv bizonyosfajta kopásához is vezet, mely bizarr módon egyszerre teremti meg az (idegenben beálló) otthonosság és az (idegenségből fakadó megszüntethetetlen) otthonatlanság képzetét.

A kifejezetten kommentárversekként olvasódó *A szél meséi Valdemar Daa lányairól* című sorozat a gyerekversek közvetlenségével és tárgykezelési technikájával számol be egy misztikus mesebeli útról, mely a tudat mélyrétegeibe

kalauzolja tárja fel egy káprázatosan finom, gyermeki emlékegyüttes erővonalait. A ciklus kosztolányis gyengédsége, szecessziós, engem a leginkább kifejezetten Oscar Wilde meséinek bocsátandóan teátrális bűvöletére emlékeztető karaktere („rózsa, jácint, eggyéfüzött csokra: / úticéljuk tán a semmi bokra.”) alig törik meg egy-egy regiszterkeverésnek szánt gesztus bevetésekor, s ez a ma kissé szokatlan káprázat sajátos patinával vonja be a légiessé verssorozatot. Ez a légiesség olykor teljesen áttetsző versstruktúrákat eredményez, melyek a kombinatorikus vagy a modifikációs ismétlés számtalan retorikai alakzatát hozzák lendületbe, méghozzá a minimalista zenére emlékeztető repetitívitás eltökéltségével (*HG-oratórium; Adósság; Két hangra; És én megmondom, ki vagy*). A megismétlés mint gesztus nem pusztán az irodalmi hagyományhoz való újraírás-technikákban realizálódik, hanem a maga anatómiai feltérképezettségében is megjelenik. A *Balndiana-remix* című sorozat erre kiváló példa: adott egy kiváló román vers, annak egy Hervay Gizella-féle fordítása, melyet előbb műfordítástörténeti szempontból ír felül egy Balázs Imre József-fordítás, majd pedig anatomizálja és atomizálja is a Hervay-verset: kioperálja annak akusztikus struktúráját, és a magánhangzóira komponál egy hangzásra dettó Hervay-költeményt. Az akusztikus fordítás (ha ez nevezhető annak) ősi példáját Louis Zukofsky amerikai költő Catullus-fordítása jelenti, aki nem a latin szöveg értelmét, hanem a latin szöveg angol hangzását fordította, alakította értelmileg felfogható szöveggé. Ezt az eljárást a kötetet ismertető Péterfy Gergely klónozásnak nevezte, s valóban találó is ez az elnevezés. A hangzás és a „tartalom” kettősségéből fakadó groteszk jelleg azonban nem pusztán egy alkalmilag

működőképes beszédmódot hozott létre, hanem az emlékezet egyfajta modelljét is megteremtette, mely a kötet egészének hagyományviszonyát meghatározza. Balázs Imre József játékosága a filológiai (olvasati) hagyományozódás mechanizmusait éppúgy le tudja leplezni (Hervay: „Milyen fegyelmezett halottaink vannak”, Balázs Imre József: „Kinek kegyelmezhet a kokainadag?”), mint ahogy a groteszk keletkezéstörténetét is érzékelteti.

A humor sokfélesége a kötet nagy erőssége: az alkotási folyamat deszakralizálása nem új jelenség még a szerző költészetében sem, de az a szenttelen, eltávolító mechanizmus, mely révén a költő az ihlet romantikus jellegét bemutatja, továbbra is figyelemreméltó: „A múzsa házi feladat, / ravasz szöveges példa, / ahol négy gáz-vízszerelem, / és négy kád víz a téma.” A Múzsák Szövetsége alapszabályban követeli vissza ősi jussát, s igyekszik hatalmi pozíciókat kiépíteni: a vers lényegében az írószerveződések értelmetlenségének fergeteges paródiája, hiszen ahogy az írás sem közösségi sport, úgy a múzsaság sem kollektív léthivatás. A szerző dramaturgiai érzékét dicséri, hogy a poénhalmozó beszédmód megtörése végett az identitás és a szövegidentitás kérdéseinek tárgyalásakor tudatosan poéntalan szövegeket is beiktat (*Mondd meg, ki vagy, és én megmondom, ki vagy*), jobban mondván: a poént az elmaradt poén jelképezi.

A kötet egyik fő attrakciója a *Ki viszi haza a buszsofört?* sorozat kiérlelt, narratív elemekben gazdag sorozata, mely allegorikus módon az identitások sokféle,

egységes érvényét boncolgatja. A peremről induló buszsofőr a költő alteregójaként szállít szövegeket a történetiségből a majdani történetiségbe, szenttelensége csak látszólagos, hiszen létével van köze a létezők transzformációjához, haladáshoz, mindaddig, míg maga is nem változik át szállítandó anyaggá, kiterjedéssé, szöveggé. Az alaphangnem itt is Kosztolányi kisgyerekének szövegeit idézheti: „de őt ki tűrné ki becézni / ki kérdezné meg: ki bántott / lelkéről ki adna számot / s ki vinné hát haza őt / a buszsofőrszállító buszsofört?” A buszsofőr megannyi cselekedete azonban nem a szövegekben megképződő én allegóriája csupán, hanem minden költőé: Adytól Szabó Lőrincig és Varró Dánielig. A költő azonos tárgyával, a matéria azonosává válik a teremtőjével, ám mindez csak illúzióknak bizonyul, egyfajta karneváli azonosságnak: „a buszsofőr ma busznak öltözött”. A sorozat egyik sajátossága, hogy a buszsofőr, noha a legtöbbször nem tényleges buszsofőri entitásként működött eldírányszott önmagát, hanem szakmájával inadekvát létfunkciókban jelenik meg, s fokozatosan általános jelentésszóródás áll be nála, minek következtében a megnevezés maga asszociatívva haloványul, a primer azonosíthatóságon túl elveszti funkcióját.

Balázs Imre József kötetét egy maszkos-nosztalgikus narráció íve szerint szerveződik, mely az elmaszkírozott identitás objektív és célzatosan kisajátított vagy modifikált változataival vet számot jelentős eredményekkel.

(Koinónia, Kolozsvár, 2009)

